

Oiva Paloheimon lapsikuvauksesta

Oiva Paloheimo on romaanissaan *Punainen lintu* luonnehtinut lapsen merkitystä ihmiselämässä maisteri Jaakkolan sanoin: ”Lapsi oli kaikkein vuosisatojen ihme, jokaisen aikakauden messiasunelma, jonka seimelle tuotiin polvistuneina toiveunien kultaa ja vapahduksen kaipuun mirhamia. Syttyvän ja sammuvan ihmiskunnan palavin ja kantavin johtoajatus oli sittenkin unelma uudesta sukukunnasta, joka nyt leperteli kehdoissa ja leikki rinteillä.” (221.) Jo se tosiasia, että Paloheimo on tuotannossaan toistuvasti palannut lapsiaiheisiin, oikeuttaa pitämään maisteri Jaakkolan ajatusta kirjailijan omana messiasunelmana. Lapsen kuvaus on ollut hänen tuotantonsa läpikäyvänä motiivina jo alusta alkaen. Osallistuessaan antologiaan *Nuoret runoilijat 1934* Paloheimo liitti omaan osastoonsa yhden lapsirunon, jonka hän sittemmin valitsi myös *Runoihinsa*, ja esikoiskokoelman runoista oli jo lähes neljännes lapsiaiheisia. Oiva Paloheimon täyttäessä hiljan viisikymmentä vuotta kustantaja kunnioitti kirjailijansa merkkipäivää julkaisemalla runoa ja proosaa sisältävän antologian *Lapsia ja enkeleitä*, johon Paloheimo itse valitsi parhaat lapsikuvauksensa. Myöskin arvostelijat ovat vuosien kuluessa todenneet lapsiaiheen olevan Oiva Paloheimolle erikoisen läheisen. Edelleen on syytä muistaa, että Paloheimo ei ole kirjoittanut vain *lapsista*, vaan myös *lapsille*. Hänen saduissaan lapset ja enkelit sulautuvat joskus hyvinkin kiinteästi toisiinsa.

Oiva Paloheimon rakkaus lapsiin ja lapsiaiheisiin on näin saanut monipuolisen ilmaisun. Tutkijatkin ovat kiinnittäneet siihen huomionsa, ja tässä yhteydessä on viitattu kirjailijan omaan lapsuuteen.¹ Ilmeistä onkin, että Paloheimon lapsikuvauksen sielullista

¹ Toini Havu, Oiva Paloheimo. Esipuhe Oiva Paloheimon *Runoihin*. Porvoo 1955. S. XIV.

taustaa sopii ainakin jossakin määrin hakea hänen äidittömydestään. F. E. Sillanpää esitteli kerran Paloheimon eräälle seuralle omaa tyyliään kuvaavin sanoin: ”On olemassa paljonkin ihmisiä, jotka eivät tiedä mitään isästään, tässä on semmoinen mies, joka ei tiedä mitään äidistään.”² Jo *Levottomassa lapsuudessa*, jota pidetään lievästi naamioituna omaelämäkertana,³ on äidittömyyden kipeydestä mainittu päähenkilön, Laurin, yhteydessä. Paloheimon tuotannossa on paljon muitakin lapsia, jotka joko eivät koskaan ole nähneet äitiään tai ovat menettäneet hänet jo varhaisella iällä. Laurin lisäksi *Lepakon* Rafael Relle on kadottanut äitinsä aivan pienenä ja jää isästäänkin orvoksi kahdeksannella ikävuodelaan. Edelleen romaanissa *Punainen lintu* äiti jättää lapsensa vieraan hoidettavaksi. *Peilissä* sama tosiseikka saa suorastaan kammottavan piirteet. *Patarouvan* Kaius Kannisto on menettänyt jumaloimansa äidin ollessaan 16-vuotias. *Levottoman lapsuuden* Lauri ja *Peilin* Riitta sitä paitsi tietävät, että äiti elää jossakin, mutta hän on ”tuuliajolla”, huono ihminen, jonka hoiviin ei lasta voitaisi antaakaan.

Kirjailijan omaan lapsuuteen äidittömyyden ohella viittaa usein juuri se, että lapsi on miehen hoidossa. Paloheimo itse eli lapsuutensa isänsä luona, mutta menetti hänet ollessaan osapuulleen Lauri Parvelan ja Rafael Rellen ikäinen. Erikoisesti proosamuotoisessa taiteessaan kirjailija on kuvannut miehiä, jotka ovat lasta kohtaan suorastaan palvovan rakastavia ja runsaskätisiä. Paloheimon omaa, seikkailevaa isää poika kuvaa omaelämäkerrassaan järjettömien, uhkarohkeitten yritysten liikemieheksi. Isä näet väsyi piankin siihen, että yritys teki tasaista nousua, ja alkoi odottaa poikamaisella uteliaisuudella romahdusta.⁴ Tätä kuvaa vastannee parhaiten *Patarouvan* Julius Kannisto. ”Kaius ei suinkaan moittinut isäänsä, hän ei edes harmitellut tämän päättömiä kauppoja ja laiminlyöntejä, hän pikemminkin nautti niistä. Ne olivat suuren tyylin romahteluja...” (239.)

Paloheimon omaelämäkerralliseen lapsikuvaukseen kuuluneeseen myös se, että hänen romaaniensa lapset irrallisuudestaan huolimatta vain

² Aleksis Kivistä Oiva Siippaiseen. Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja. Porvoo 1944. S. 662.

³ Rafael Koskimies, Elävä kansalliskirjallisuus III. Helsinki 1949. S. 294.

⁴ Aleksis Kivistä Olavi Siippaiseen. S. 663.

harvoin kärsivät suoranaista aineellista puutetta. Niin kuin Paloheimo itse anteliaan isänsä kuoleman jälkeen joutui setänsä holhojaksi rauhalliseen ja vauraaseen maalaistaloon, niin Lauri Parvelakin romaanin lopussa haetaan kaupungista setänsä taloon rukiintuoksukselle maaseudulle. *Lepakon* orvoksi jäänyt poika saa kodin Teirilän suuressa talossa, ja *Punaisen linnun* maisteri Jaakkola, yksityiselämäänsä vetäytynyt varakas kansakoulunopettaja, pystyy kyllä huolehtimaan lapsen aineellisesta hyvinvoinnista. Olennaista on sekkin, että pula-aikojen puutteelliset olosuhteet eivät sanottavasti vaikeuta lapsen kehitystä. *Levottoman lapsuuden* tapahtumapaikkahan on kapinan aikainen Tampere, ja *Punaisen linnun* Kristiina elää lapsuutensa jatkosotamme vuosina. Äidin puute on Paloheimon romaaneissa sittenkin kipeämpi ongelma kuin ruuan vähyys.

Ehkäpä juuri näistä suhteellisen hyvistä ulkonaisista olosuhteista johtuu, että Paloheimon romaanien lapset vain harvoin mietiskelevät rahaa tai ruokaa ja kehittyvät jo aikaisin pohtimaan muita ongelmia. He ovatkin todellisia pieniä persoonallisuuksia. Paloheimo suhtautuu romaaniensa lapsiin samalla tavalla kuin omiin lapsiinsa. Hän arvostaa korkealle heidän älylliset ja yksilölliset ominaisuutensa. ”Mikkelissä syntyi minulle elämäni iloksi kaksi mitä suloisinta lasta. Tyttäreni rakastaa kukkia yhtä intohimoisesti kuin poikani halveksii niitä. Todellisia pikkupersoonallisuuksia kumpikin.”⁵ Paloheimon kirjalliset lapset ovat melkein kaikki hyvin itsenäisiä, omasta tahdostaan tietoisia ja omaan älyynsä luottavia. Paloheimo ihaileekin pieniä kuvattaviaan juuri itsenäisinä yksilöinä. Oman omimman erikoislaatunsa ja valppaan älykkyytensä he ilmaisevatkin jo verraten aikaisin. He oppivat katselemaan ympärilleen ja tekemään huomioita. Kirjailija lienee näitäkin ominaisuuksia kuvattaessaan palannut omaan levottomaan varhaislapsuuteensa. Hänessä itsessään ja hänen kuvaamissaan lapsissa lienee paljon yhteistä henkistäkin kehitystä silmälläpitäen. ”Jo varhain opin katselemaan ympärilleni iloisen skeptillisesti, eikä komplekseille jäänyt koskaan tarpeeksi aikaa pesiä vereeni.”⁶ Paloheimon kirjallisilla lapsilla on lukuisissa kodeissaan runsaasti liikkumatilaa, joskaan ei rauhallista onnea. Monia kuvattavia riepotellaan paikasta toiseen, joskus

⁵ Aleksis Kivistä Olavi Siippaiseen. S. 667.

⁶ Aleksis Kivistä Olavi Siippaiseen. S. 662.

näistä suorastaan taistellaan. Näin on laita *Levottomassa lapsuudessa*, *Lepakossa* ja *Punaisessa linnussa*. Paikanvaihdot eivät kuitenkaan aiheuta lapsille mitään ongelmallisuutta sairaalloisessa mielessä. Paloheimon kuvaamat lapset eivät vilkkaudestaan huolimatta ole kurittomia, pahantekoon taipuvia ilkeässä mielessä. Vieläpä romaanissa *Peili*, jossa 9-vuotias Riitta lyö hoitajatädin kirveellä kuoliaaksi, lapsen ympärille on kudottu niin tiheä viattomuuden ja turmeltumattomuuden verkko, ettei tyttö edes tiedä tehneensä paha. Kirjailija sanookin häntä ”pieneksi viattomaksi murhaajaksi”.

Koska Paloheimo tarkastelee mielellään varhaisikäisen tunne-elämää ja hänen reagoimistaan ympäröivään maailmaan, on luonnollista, että hänen huomionsa kiintyy lapseen, joka jo osaa ajatella itsenäisesti. Pientä, avutonta lasta hän kuvaa madonna-aiheissa, joissa itse päähuomio kohdistuu äitiin. Vartuneemmat lapset ovat toisaalta parhaassa leikki-ikässä, toisaalta he ovat uhmakkaita kolmen, neljän vuoden ikäisiä. Leikki-ikäisistä Lauri Parvela on 9-vuotias, *Peilin* Riitta samanikäinen, taiteilija Rellen poika kaksi vuotta nuorempi. Useissa novelleissaan Paloheimo kuvaa edelleen lapsia, jotka ovat samanikäisiä kuin satutyttö Tirlittan. ”Tirlittan oli kuin olikin seitsemän ja neljäntoista väliltä, muutamaa vuotta yli seitsemän ja muutamaa vuotta alle neljäntoista.” (10.) Lapset ovat juuri siinä iässä, jolloin heillä vielä on enkelinsä. Tuossa iässä lapsilla on mielikuvituskin totta, toisaalta taas todellisuus avautuu vaivattomasti heidän leikkeihinsä. Romaanissa *Ei puu yksin pala* tohtori Arra katselee leikkivää lastaan ja huomaa, miten tosissaan tyttö elää leikkinsä. ”Lasten salattu maailma, sanottiin typerästi ajattelemta lainkaan mitä sanottiin. Pötyä. Lasten maailmassa ei ollut mitään salattua, kaikki oli avointa ja avattua. Lapsen mielikuvitus ei koskaan paennut todellisuutta.” (47—48.)

Paloheimon kuvausten mukaan lapsen mielikuvituselämä ankkuroituu toisaalta vankasti todellisuuteen, toisaalta on vailla kaikkea todellisuuspohjaa. Sellaiset pojat kuin *Levottoman lapsuuden* Valtteri ja ”Litistyneet lahnat”-novellin Pekka ovat toistenkin lasten mielestä suuria valehtelijoita, mutta heitä ihailaan suurina taitajina. Reino ei usko Pekkaa, kun tämä kertoo tovereilleen, että lahnat tulevat litteiksi jäädessään talvella veden ja jään väliin ja että niihin keväällä voi puhaltaa kaasua, jolloin ne saadaan nouse-

maan ilmaan. Reino eläytyy yhä enemmän valhetarinaan ja tuntee katkeraa huonommuutta, kun Pekka kertoo lähtevänsä lahnojen lennättämänä Kanarian saarille parantamaan soluhukkatautiaan neljällä desilitralla kanarialinnun maitoa päivässä. ”Mutta Reino meni menojaan, meni toljottavin silmin ja katkeran alemmuuden-tunteen masentamana: Milloinkaan, milloinkaan hän ei kykenisi valehtelemaan niin ihmeellisesti kuin Pekka...” (175.)⁷ ”Titta, turkulainen tyttö”-novellin nimihenkilö haaveilee loistavasta tanssi-jattaren urasta ja elää unelmissaan suuren menestyksen. Hän eläytyy täysin mielikuvamaailmaansa pudotettuaan jokeen kouluviikonsa, jolloin se jää keinumaan laineille keveästi kuin balettityttö. Titta näkee kokonaisen tanssiesityksen joen laineilla ja hurmioituu näkemästään. ”Pönäkkä koulutyttö kiirehti suloliikkein kohti kotiaan. Hänen kasvoillaan säilyi vaihtumaton ballerinahymy ja hänen molemmat kätensä olivat ranteista taivutetut siroasti ulospäin, sormet henkevästi harallaan. Koko vartalo keinui sulavasti, jalat tuskin koskettivat katukäytävää.” (185.)

Lapsen mielikuvitus alkaa varhain askarrella myös aikuisen maailmassa, hänen mielikuvituksensa ei pakene todellisuutta. Tästä johtuvatkin usein lasten todellisuutta vastaavat leikit. Niinpä romaanissa *Ei puu yksin pala* kunnanlääkärin pikkutyttö leikkii yksinäistä leikkiänsä, piirtää hiekalle oman kotinsa pohjapiirustuksen vastaanottoineen ja keittiöineen. Tytön yksinäistä puhetta sivusta seuraileva isä ymmärtää lapsen kuvittelevan itsensä äidiksi. ”— Kas kas, innostui isä ja sai vain vaivoin sammutetuksi äänensä, — kas tyttöä, hänkin on huomannut äitinsä pedanttisen herraskaisuuden ja hiekkateiden haravoimisvimman...” (45.) *Levottomassa lapsuudessa* leikit kapinan aikaisessa kaupungissa kuvastavat sotatoimia, ja lasten teloitusleikki saa suorastaan karmean lopun. Novellissa ”Seitsemännen taivaan Liisa” kouluikäisen lapsen mielikuvitus sekaantuu arkielämään huvittavalla tavalla. Tyttö kertoo kouluaineensa asuneensa ennen syntymäänsä Taivaan seitsemännessä läänissä ja kirjoittaa sen luonnosta ja elinkeinoelämästä. Aineessa on mielikuvituksellisella tavalla yhdistetty sadunomaiset kuvitelmat taivaasta ja asialliset koulutiedot maantiedon ja elinkeinoelämän alalta.

⁷ Novellien ja runojen esimerkkiaineisto on, ellei toisin sanota, antologiasta *Lapsia ja enkeleitä*.

Paloheimon persoonalliset lapsi-aikuiset ovat myös voimakastah-toisia. He ovat pieniä kapinoitsijoita, yli säädettyjen rajojen pyrki-viä uhmaajia. Runo "Musta lammas" kuvanee myös kirjailijan omaa halua särkeä tavanmukaiset aitaukset:

Mustana lampaana maailman
elämän tarhassa taaperran,
sarvet sairaina pusken pään
pahuksen suureen veräjään.

— — —

Kerranpa vielä mä tempun teen,
täräytän veräjäni levälleen,
vilistelen rannalle pakanamaan
pakanoita villoilla naurattamaan. (34.)

Paloheimon pienet kapinoitsijat ovat vielä siinä iässä, jolloin vastustetaan isän ja äidin tahtoa. He ovat kotonaan, neljän, viiden vuoden ikäisiä ja vasta sivuuttamassa ensimmäisiä uhmavuosiaan. He eivät tosin itse tiedä mitään tästä oppineitten ihmisten keksi-mästä hankalasta ikäkaudesta. Kuvaava esimerkki pienestä uhmaa-jasta on "Ongelmatyttö"-novellin Siina. "Siinan ongelma oli siinä, että hän oli viidennellä: se on koetteleva ikäkausi, ja ne aniharvat lääkärit, jotka ymmärtävät lapsia, nimittävät sitä uhmaiäksi. Siina ei tietänyt siitä mitään, hän uhmasi maailmaa omasta vapaasta tahdostaan. Hän nautti silmin nähden sellaisesta tunnustuksesta, että oli mahdoton ja erilainen. Hän ei tahtonutkaan olla saman-lainen kuin Elina ja Matti, hän tahtoi olla mahdoton." (26.)

Koska yhteiskunta kouluineen ja muine rajoituksineen ei vielä ole tullut tämän ikäisten lasten elämään, heidän on keksittävä kodin piiristä ne asiat, joita maailmassa sopii vastustaa. Uhmaikäiselle lapselle on hyvin tavallista, että hän kieltäytyy jostakin tietystä ruokalajista. Ei ole kysymys niinkään siitä, ettei hän pidä siitä, hän ei vain muuten tahdo syödä sitä. Lyhyessä runossa "Pöytä-rukous" Paloheimo on tavoittanut samalla kertaa uhmakkaan ja hätääntyneen, hiukan pelokkaankin lapsen ruokapöydän äärestä. Lapsi kääntyy pöytärukouksessaan luontevasti Jeesuksen puoleen:

Rakas Jeesus taivahan,
 atriiani siunaathan.
 Mutta kalasoppaa en
 ainakaan syö, sanon sen.

Äiti ei voi ymmärtää
 kalasopan jättäjää.
 Aina äiti riitelee.
 Jeesus, kiltiks hänet tee. (21.)

Samanlaisen syöntilakon tekee myös kahden ja puolen vuoden ikäinen Helena novellissa "Elämän armaus". Tyttö on mustasukkainen pikkuveljelleen ja päättää olla syömättä tullakseen uudelleen yhtä pieneksi kuin velikin. Lapsen vaistonomaisella viisaudella hän juonittelee syömisen niin monimutkaiseksi toimitukseksi, että sellaiseen keksimiseen tarvitaan jo suoranaista neroutta. Kirjailijakin toteaa, että lapsen toiminnalle ei ole mikään sen mieluisampaa kuin monimutkaisuus.

Erikoisen suosion Paloheimon monien lapsirunojen joukossa on saanut "Auttamaton Pekka". Runohenkilö onkin Paloheimon riemastuttavin esimerkki pienestä uhmaajasta. Nelivuotias Pekka näkee tiellä villakoiran, jota hän luulee leijonaksi, ja käyttää siitä lapsenkielellä nimitystä jellona. Äidin oikaisusta huolimatta Pekka pitää päänsä. Vielä seuraavana aamuna hän väittää Jumalankin luulleen koiraa leijonaksi:

Ylen kirkkaat silmät Pekalla on
 ja ne kilpaa kanssa auringon
 nyt loistivat, poika kun haukotteli
 ja vastasi: "Jumala kummatteli
 sitä kovatti. Näin hänen tanovan kuulin:
 Kat hattumpaa, ei hattumpaa,
 sitä jellonakt minäkin entin luulin". (23.)

Kuten ylläolevastakin esimerkistä näkyy, Paloheimo kuvaa uhmaikäisiä lapsia niin valloittavasti, että aikuistenkin on taivuttava heidän edessään.

Herkimmillään Paloheimon lapsikuvaus on silloin, kun hän kertoo lapsen uskonnollisista tunteista ja hänen mutkattomasta suhtautumisestaan Taivaalliseen isään. Jo runoissa "Pöytärukous" ja "Auttamaton Pekka" lapsi tuntee toverillista ja läheistä uskoa Jumalan hyvän-

suopuuteen. Kirjailija saattaa lapsen uskonelämäkin kuvatessaan osittain nojautua omiin kokemuksiinsa. Hän kertoo poikaikäisenä eläneensä uskonnollisen kauden, joka tosin oli laadultaan enemmän esteettistä kuin eettillistä.⁸ Paloheimo kuvaa lapsen suhteen Jumalaan yleensä turvalliseksi ja yksinkertaiseksi. *Lepakon* pikku Rafael tuntee olevansa täydellisesti suojattuna kaikkea pahaa vastaan, koska Jumala auttaa häntä. "— Ei minun tarvitse pelätä. Silloin kun isä kuoli hän käski minun mennä Jumalan haltuun, ja minä olen nyt siinä." (99.) Myös satutyttö Tirlittan on "taivaallisen isän lapsi", ja hän luottaa tähän isäänsä horjumatta. Hän katsoo jopa oikeudekseen närkästyneenä moitiskellakin Jumalaa kuin hyvää toveriaan ikään: "— Voi rakas taivaallinen isä, millaisen sopan sinä olet keittänyt." (14.) "Auttamattoman Pekan" mutkaton suhtautuminen Jumalaan toistuu runossa "Ellin iltarukous":

Jumala, minne sä kätket
kaikki ne rukoukset,
joita sä hiljaisin illoin
taivaassa kuuntelet.

Sinä kirjoittelet varmaan
ne suuriin kirjoihin
lukeaksesi joskus niitä
ihan huviksesikin. (24.)

Elli pyytää Jumalalta uutta nenää, koska entinen on nykerö ja kaikin puolin sopimaton. Paloheimon runolapset saattavat siis kääntyä Jumalan puoleen hyvinkin arkisissa asioissaan.

Lasten uskonnollista tunnetta kuvastaa myös heidän enkelinsä. Enkeli kuuluukin läheisesti sekä Paloheimon omaan varhaisnuoruuteen että hänen lastensa mielikuvamaailmaan. Kirjailija mainitsee novellissaan "Ihminen on savea ja kyyneleitä" kertoneensa omalle tyttärelleen enkeleistä, koska tämä mielellään kuunteli satuja. Enkelit näyttelevät Paloheimon saduissakin keskeistä osaa. Ne ovat pikkulasten kaltaisia siinä määrin, että on vaikea huomata eroa kirjailijan lapsikuvauksen ja hänen enkeliensä välillä. Sadussa "Taivaankannen vaakakupit" enkeli voisi olla jostakin Paloheimon lapsinovellista: "Sitäpaitsi oli enkelityöllä jo pahanlainen vilu, sillä hänellä oli vain

⁸ Aleksis Kivistä Olavi Siippaiseen. S. 664.

pitseistä ommeltu yöpaidan kaltainen puku yllään eikä sellainen paljoa lämmittänyt suomalaisessa pakkasessa. Hän kipristeli paljaita jalkojaan lumessa ja räpytteli hopeanhoitoisia enkelisiipiään. Omantuntokin kolkutti siitä syystä, että tämä pikkuinen enkelityttö oli lähtenyt taivaasta ilman lupaa ja ilman sukia.” (157.)

Lapsen ja enkelin kuva sekaantuu Paloheimolla muulloinkin samaan henkilöön. Niinpä hän äsken mainitussa novellissa ”Ihminen on savea ja kyyneleitä” sanoo tytärtään oman elämänuskonsa enkeliksi. Kuten aikuisella on omassa lapsessaan enkeli lähettyvillään, niin Paloheimon kuvaamalla lapsilla on kullakin oma enkelinsä. Runossa ”Kadonnut enkeli” on omaelämäkerran luontoista väriä. Kirjailija näet kuvaa, miten hän kuusivuotiaana kadotti enkelinsä. Runon ”minä” kirmailee niityllä ja näkee enkelinsä untuvapallon lävitse:

Kas takana untuvapallon
näin poikasen, ikäänkuin
minä itse olisin siinä
noin maannut hymyssäsuin. (85.)

”Minä” puhaltaa vallattomassa kiihkossaan pallon hajalle, jolloin poikakin häviää. Hän tapaa vielä toistamiseen oman kaksoisolentonsa, mutta puhaltaa taas pallon rikki, ja nyt poika häviää ainai-seksi. ”Kadonnut enkeli” on Paloheimon ensimmäisestä kokoelmasta. Vielä 17 vuotta myöhemmin teoksessa *Ratsastus Edeniin* romaanin ”minä”, luutnantti William Andersson, joka paljossa valottaa Paloheimon omaa elämänsä katsomusta, kadottaa morsiamensa, ”taivaankauniin enkelin” Angelikan, ja saa ratsastaa kauaan löytääkseen hänet uudestaan.

Ihmeellisin lapsen enkeli on kuitenkin romaanissa *Lepakko*. Taiteilija Relle, joka mieluummin maalaa enkeleitä ja pyhää äitiä, asuu poikansa Rafaelin kanssa huvilassaan. Eräänä aamuna Rafael huomaa, että isä on kuollut. Orvoksi jäänyt poika löytää sattumalta tiensä rikkaan Teirilän emännän luokse ja jää hänen kasvatikseen. Rafael on herkkäsieluisen lapsi, joka näkee enkelinsä, Ringeletten, aina rinnallaan. Nuorukaisikäisenä hän ampuessaan lepakkoa tuhoaa samalla myös enkelinsä. Romaanin lopussa Rafaelin luokse saapuu kirjailija, joka pyytää omistusoikeutta kuolleeseen enkeliin. Kirjailija on naamioidusti Paloheimo itse. Hän kertoo mm. viimeisimmän, Kuvastin-nimisen romaaninsa vastaanotosta. (Paloheimon *Peili* ilmes-

tyi kolme vuotta ennen *Lepakkoa*.) Tärkeintä aiheemme kannalta on se, että kirjailija pyytää Rafaelin kuollutta enkeliä omakseen juuri siitä syystä, että hän itse on kadottanut enkelinsä. Kirjailijan puheenvuoroissa on lupa nähdä Paloheimon oma enkeliusko. Kun ihminen kadottaa enkelinsä, hän kadottaa myös lapsuutensa uskon ja puhtauden. Mutta niin on pakko tapahtua, koska ihminen muuten olisi liian täydellinen enkeliunelmassaan, kuolisi yhtä viattomana kuin on syntynytkin. Ihmisen kehitys tuo mukanaan vastuuntunnon, pakottaa hänet siirtymään Jumalan hallusta ihmisten haltuun. Mutta enkeliään, kadotettua kauneuttaan, ihminen silti aina ikävöi, ja hän turvautuu tässä ikävässään työhön. Paloheimo itsekin, enkelinsä kadotettuaan, hakee sitä aina uudestaan kuvauksissaan.

Lapsen elämä on ehyttä "Jumalan hallussa". Niinpä Rafael Relle kulkee halki lapsuutensa Ringelette rinnallaan turvallisesti ja luotavasti. Vaikka kukaan muu romaanihenkilöistä ei enkeliä näekään, se on kirjan kokonaisuutta hyvin tiiviisti hallitseva. Mutta kun Rafael varttuu nuorukaiseksi, hänen ja enkelin välille alkaa tulla jo säröilyä, kunnes poika lopullisesti kadottaa hänet. Ja silloin nuorukaisesta tulee talonsa isäntä sanan täydessä merkityksessä. "Hän liukui arkeen ja aherrukseen ja koki täyteläisen ja itsesoimauksista vapautuneen tyydytyksen työssään ja mukautumisessaan elämään ja toimintaan maan hyväksi." (230.)

Paloheimon teoksissa korostetaan kerran toisensa jälkeen äidin tarpeellisuutta lapsen kehityksessä. *Levottoman lapsuuden* tuomari Parvela, joka itse on osaltaan vastuussa siitä, ettei Laurilla ole äitiä, tuntee äidittömyyden suurena puutteena: "Pojalle ei tosin ollut hyväksi tämä äidittömyys. Lapsi ei tarvitse kasvattajaa, mutta äidin hän tarvitsisi. Sillä kuka tiesi, eikö se ranskalainen runoilija ollut oikeassa, joka sanoi, että lapsi, jolle hänen äitinsä ei ole koskaan hymyillyt, ei ole kelvollinen jumalien pöytään eikä jumalattarien vuoteeseen." (102.) Äitiä etsivät kaikki lapset Paloheimon romaaneissa. Luutnantti William Andersson tapaa romaanissa *Ratsastus Edeniin* yöllisellä nuotiolla kolmivuotiaan lapsen, joka on kuin kaikkien Paloheimon romaanien lasten tulkki, toistaessaan liikuttavasti kysymystään: "Koska äiti tulee?"

Kiintein yhteys äidin ja lapsen välillä on Paloheimon monissa madonna-aiheissa. Tätä aihetta hän on viljellyt lähinnä lyyrillisessä taiteessaan. "Neitsyt Maarian kehtolaulussa", jonka sukulaisuus Eino

Leinon "Marjatan laulun" kanssa on ilmeinen, äiti saa kirkollisen pyhän madonnan hohteen tuutiessaan ainokaistaan ristille. Tämän taivaallisen äitikuvan vastapainona Paloheimo ylistää äitiyttä originellisissa runossaan "Syntinen nainen". Katariina, kuudesti aviottoman lapsen saanut nainen, on tullut uskoon muutaman lahkolaisaarnaajan välityksellä ja kuvittelee oloaan taivaassa enkelien keskellä:

Katariina on äiti, lapsien äiti,
ja enkelit kadehtii ihmettä äidin.
Hänen täytyy sääliä enkeleitä.
Ikiomaa lasta ei heill' ole koskaan,
ylin harppu ei sylissään helkähä koskaan.

(Runot, 242.)

Kaunis, elämää säilyttävä kuvaus on runossa "Äiti", jossa nainen kylvää toukojuviä maahan. Muutamain harvoin säkein runossa on esitetty syvällinen vertaus naisesta elämän jatkajana. Maaria-äidin kuvaa sävyttää useissa runoissa kristillinen lämpö. Niin ikään lukuisat Jeesus-lapsesta ja hänen ihmeteoistaan kertovat runot ovat koruttomuudessaan persoonallista hyvyyden evankeliumia.

Paloheimon kristillisväriseen lapsikuvaukseen kuuluu myös "Lapsi ja saatana omenapuun alla". Se on suurimmaksi osaksi saatanan yksinpuhelua, mutta lapselle on annettu suorastaan koko ihmiskunnan tulevaisuutta kannattava osuus. "Mutta onnellisinta tässä vaeluksessani on ollut se, että olen näin ikäänkuin eksyttänyt ihmisen jäljiltäni ja sydämeeni on kasvanut hiljainen toivo: Lasten suku on minut kerran kokonaan vapahtava." (Runot, 168.) Tässä kuvitelmassa pääsee osaltaan näkyviin Paloheimon uskonnollinen filosofia, joka tähtää ihmisrakkauteen ja ihmisten väliseen lämpöön.⁹ Siitä selviää myös se, mikä osuus lapsella on tuon uskonnollisen filosofian toteuttamisessa. Samaa hyvyyden oppia Paloheimo julistaa edelleen saduissaan. Niinpä "Taivaankannen vaakakupeissa" pikkuinen paholaispoika ja pikkuinen enkelityttö kiistelevät kumpikin oman valtakuntansa perusaatteista. Paholaispoika on iloinen saadessaan tehdä pahaa ja enkelityttö puolustelee hyvyttä. Taivaankannen vaakakuppi punnitsee hyvyyden painavammaksi. Siinä kauniissa ihmisyy-

⁹ Toini Havu, em. esipuhe. S. 12.

opissa, joka muodostaa Paloheimon tämänkin sadun aatteellisen ilmähän, runoilija on epäilemättä tavannut sukulaisuutta omien elämäntuntemustensa kanssa.

Jos tarkastellaan Paloheimoa lapsen kuvaajana koko suomalaisen kirjallisuuden taustaa vasten, hänelle löydetään monia edeltäjiä ja seuraajia. Lapsen kuvaajista tulevat mieleen ensi kädessä Teuvo Pakkala, Juhani Aho, F. E. Sillanpää, Elina Vaara ja Aale Tynni. Kahdella viimeksi mainitulla naisellinen elementti sanelee oman erikoisliisänsä näihin kuvitelmiin. Lapsen ja äidin suhde on biologinen ja omakohtaisesti eletty.

Niin persoonallinen kuin kunkin kirjailijan suhtautuminen kuvattavaansa onkin, saattaa helposti löytää yhteisiäkin piirteitä. Niinpä lasten leikeissä on monia samankaltaisia tapoja. Paloheimo sanoo lapsen maailman olevan mielikuvituksellisuudessaankin hyvin todennukaisen, ja Juhani Aho toteaa lastussaan ”Ensimmäinen onkeni”, että lapsi ensin leikkii kaiken, minkä hän sitten myöhemmin elää todellisena, elämänsä tärkeimmät tapahtumat. Ahon lapsikuvauksen olennainen piirre onkin se, että hän kuvaa ensi kädessä itseään ja muistoon perustuvia elämyksiään.¹⁰ Niinpä hän kertoo leikkineensä toveriensa kanssa sekä kasteet että rippikoulut, naimisiinmenot ja vihkimiset, jopa kuolemat ja hautajaisetkin. Varsinkin Pakkalan Vaaran lapsille hautajaisleikki on mieluista puuhaa. Tytöillä on leikissään pastorina Vimparin Aappo, josta sitten myöhemmin tulee kin pappi. Paloheimon *Levottomassa lapsuudessa* ja Aapelin *Pikku Pietarin pihassa* lapset niin ikään leikkivät hautajaisia. Myös Pekkanen kertoo muistelmateoksessaan *Lapsuuteni* hautajaisleikin olevan ensimmäisiä kokemuksiaan, jonka hän aikuisenakin vielä muisti. Lapsen mielikuvituksen ulottuminen epätodellisen kertomisen alueelle kuten Paloheimon novellissa ”Litistyneet lahnat” saa ilmaisunsa Pakkalan ”Valehtelijoissa”. Kun Paloheimo antaa toisten lasten hyväksyä valehtelemisen eräänlaisena suurena taitona, vapauttava sana tulee Pakkalalla isän suusta. ”Äiti oli kuin neuvoton. Mutta isä sanoi hänelle ja tädille, että lapsilla ei ollut valetta, vaan vahva usko.”¹¹

Jumalan kaikkialla oleva läheisyys lyö leimansa lasten elämään

¹⁰ Rafael Koskimies, emt. I. Helsinki 1944. S. 352 ja 366.

¹¹ Teuvo Pakkala, *Lapsia*. Helsinki 1953. S. 34.

lähes kaikkien lapsikuvaajien tuotteissa. Mutta jos Jumala Paloheimolle on läheinen toveri ja luotettava ystävä, Vaaran lapsille hän näyttäytyy pelottavana, ylhäältä tarkkailevana olentona, jonka silmiltä ei pienintäkään rikkomusta käy salaaminen. Aapelin *Pikku Pietarin pihassa* nimihenkilö saattaa sen sijaan käydä keskustelemassa Jumalansa kanssa ilman pelkoa ja vapinaa sydämalassa. Usko enkeliin taas on vahva kaikilla lapsilla. Enkelit ovat muutenkin lähempänä lapsia, ja ne sopivat vaivattomasti heidän leikkeihinsäkin. Enkelin ihmisessä on suomalaisessa lyriikassa nähty jo F. M. Franzén, jonka runouden johtomotiivina on se, että ihmisen kasvot jo täällä maan päällä kuvastavat enkelin piirteitä.¹² Madonna-aihe on ollut monelle runoilijalle kiitollinen, vaikka Kiven ”Sydämeni laulu” yhä hakee vertaistaan. Lapsi äitinsä sylissä onkin Kivessä herättänyt erikoisen ”onni-autuuden” tunnelman,¹³ ja samanlainen herkkä tunne väreilee useimpien madonna-runojemme yllä.

Paloheimolla on lapsi hakemassa äidin suoja ja hellyyttä useammin ja näkyvämmiin kuin muilla lapsikuvaajilla. Erikoisesti Sillanpäällä suhde on päinvastainen. Varsinkin pojat irtaantuvat jo varhain vanhemmistaan ja suorastaan häpeilevät liian läheistä kosketusta heihin. Äiti sen sijaan tahtoisi olla lähellä lapsiaan, hän on todellinen emo, joka on valmis taistelemaan oman lapsensa puolesta. Varsinkin köyhät leskivaimot yrittävät omalla karulla tavallaan pitää lapsia yhdessä puutteen uhallakin. Julkisia kiitoksia kaihdetaan tällaisissa oloissa, mutta aikuisina lapset muistelevat äitiä, ja myöhäinen tunnustus tavoittaa äidin vasta kuoleman jälkeen. Sillanpää puhuu lähinnä omista muistoistaan novellissa ”Äitevainnaani rukki”: ”Kyllä minä kaikki muistan — ja voinhan minä sanoakin herraslasten tapaan: Kiitos, rakas äiti.”¹⁴ Paloheimon kuvauksista puuttuvat tyystin sekä Aholla että Sillanpäällä kalliissa muistissa säilytettävät tuokiokuvat lapsuuden hämäristä aamuista, jolloin sai lämpimästä sängystä seurailla äidin aamutoimia ja tuntea hänen läsnäolonsa kuin hyväilynä. Isä lapsensa kasvattajana on

¹² Martin Lamm, *Upplysningstidens romantik*. II. Stockholm 1920. S. 218.

¹³ Kaarina Laurent, *Lapsi Aleksis Kiven kuvaamana*. Juhlakirja Rafael Koskimiehen täyttäessä 60 vuotta 9. 2. 1958. Helsinki 1958. S. 142.

¹⁴ F. E. Sillanpää, *Erään elämän satoa*. Novellitutuotannosta valikoinut Rafael Koskimies. Helsinki 1947. S. 332.

Paloheimon ohella herättänyt kiinnostusta myös Juho Reijosessa, nähtävästi vielä samasta syystäkin. Reijonenkin sai kasvaa ilman äitiä, hän oli leskimiehen poika.¹⁵

Paloheimo tuntee hyvin kuvattavansa. Hän ei runoile heistä vapaasti kirjoituspöytänsä ääressä, vaan hankkii heistä täsmällisiä tietoja. Näin teki myös hänen taitava edeltäjänsä, Teuvo Pakkala.¹⁶ Elävään elämään pohjautuvana Paloheimon lapsikuvauksen selvästi näkyvä ominaispiirre onkin vapautuminen kaikesta sentimentaalisuudesta. Lapset liikkuvat omalla tasollaan luontevina ja estottomina. Lapsenmielisen on varsin helppo seurata heitä. Lapsenmielisenä on kirjailijakin liikkunut heidän joukossaan, tuskin tieteesyyttä tavoittelevana psykologisena tarkkailijana. Niinpä hän onkin saanut taitavasti lapset elämään lukijan silmissä. Keskittyessään lapsen sielunkuvaukseen hän on harvoin antanut ympäristölle hallitsevaa sijaa. Kasvit, eläimet ja muu luonto eivät koskaan ole niin keskeisiä, että lapsi yksilönä sulautuisi taustaansa. Kiitollisena lähtökohtana Paloheimolla on lapsikuvauksessaan ollut osaltaan muisto omasta lapsuudesta, osaltaan oman perheen lapset. Hänen kuvauksensa ankkuroituu kiinteästi todellisuuteen.

KERTTU TANNER: *On Oiva Paloheimon Description of Children*

The theme which pervades every part of Oiva Paloheimon's output during the twenty-five years of his literary activity is the child and especially the child's inner life. His publisher, realising the importance of this central theme, has published an anthology of verse and prose for which the author himself has chosen his best descriptions of children. The critics, too, have paid much attention to Paloheimon's many-sided descriptions of children, seeing in them a reflection of Paloheimon's own childhood.

It is quite evident that the psychological background of Oiva Paloheimon's description of children can, to a certain extent at least, be sought in the fact that he was motherless. The most painful problem of the children he describes is their lack of a mother. The fact that the children in Paloheimon's novels are in the charge of, and brought up by a man, is also autobiographical for the author spent his early childhood with his father but lost him at the age of eight.

¹⁵ Kaarina Laurent, Juho Reijosen lapsikuvauksesta. Juhlakirja Lauri Viljasen täyttäessä 60 vuotta 6. 9. 1960. Helsinki 1960. S. 179.

¹⁶ Rafael Koskimies, emt. I. S. 365.

Together with some Madonna themes Paloheimo describes children who, on the one hand, are just at the right age for play, and on the other hand, are living through their first periods of defiance. It is characteristic of the children in his novels that they are very active intellectually. Both in his own family and in his works, he admires children just because they are genuine personalities. He describes the world of the child's imagination, which is sometimes firmly anchored in reality but which at other times lacks every realistic feature. His children's play very often reflects the world of adults, and in his play the child lives his most secret dreams. Paloheimo's child-adults, having a personality of their own, are also very strong-willed. They are little rebels, defiant of prescribed boundaries. But even though these children are rebellious, they are not in any way unruly or mischievous by intention.

Paloheimo's description of children is most tender when he describes their religious emotions and their simple and straightforward relation to God. The child has unshaken trust in his heavenly father and turns to him for help even in his most trivial needs and problems. The religious emotions of the child are also seen in his angel. Angels are intimately connected with both the early childhood of the author himself and his children's imagination. In his poems as well as in his prose Paloheimo describes children who have their angels continuously with them. When they grow up, however, children lose their angels and must pass "from the hands of God" to "the hands of men". But the human being always longs for his angel, his lost beauty.

In Paloheimo's description of children we can see signs of his religious philosophy, the essence of which is love and warmth in all human relationships. Even in Paloheimo's fairy-tales we can perceive the humanitarian atmosphere. The author has, no doubt, noticed a great similarity between the longing for love in the children he has described and his own experiences and views of life.